

Çilem Tuğba Akdağ

Erciyes University, takdag@erciyes.edu.tr, Kayseri-Turkey

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.2.4C0202>

**MODERNLEŞME SÜRECİNDE OSMANLI KADINLARININ EĞİTİMİYLE İLGİLİ
BASINDA YER ALAN TARTIŞMALAR**

ÖZ

Tanzimat'tan İkinci Meşrutiyet'e kadar izlenen politika ajandası, kadınların eğitim sisteminde de reformlar yapılmasını ön görmüştür. Tanzimat döneminde, beş yaşıyla altı yaş arası Müslüman kızların ilkökula gitmesinin zorunlu koşulması kadınların eğitimde açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu önemli girişimlere Kız Rüştüyeleri'nin (1858) ve Darülmuallimatlar'ın (1870) bütün İstanbul ilinde açılmış olmaları eklenmiştir. Son olarak ise genç kızlar, Osmanlı devletinde 1915 yılında yükseköğrenime kabul edilmişlerdir. Bu eğitimdeki modernleşme hamleleri, Osmanlı entelektüelleri tarafından da yakından takip edilmiş ve basında tartışmalar ortaya çıkmıştır. Dönemin eğitimli Osmanlı kadın yazarları, kadınların eğitimine karşı çıkan erkek aydınlarına kendi dergilerinde cevap vermişlerdir. Osmanlı aydınları, toplumunun içinde bulunduğu kötü durumu, kadınların cahil kalmasına bağlamışlardır. Modernleşme sürecinde, kadınlar, ilerlemenin "parlayan yıldızı" olarak görülmüştür. Bu çalışma basın üzerinden sürdürülen tartışmaları ele alarak Osmanlı entelektüelleri için "kadınların eğitimi"nin ne anlama geldiğini anlamayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Kadınların Eğitimi, Osmanlı'da Kadın Dergileri, Kadın Yazarlar, Osmanlı Dönemi Basını

**THE ARGUMENTS IN THE PRESS REGARDING OTTOMAN WOMEN'S EDUCATION
ISSUE DURING THE MODERNIZATION PROCESS**

ABSTRACT

The political setting of the period from Tanzimat through to the end of the Second Meşrutiyet generated the reforms in the women's education system. Before and during Tanzimat period, Muslim girls aged five to six, could attend elementary schools came to play a significant role of female education. Important initiatives included Kız Rüştüyesi (Young Girl Junior School) opened in 1858 and the Darülmuallimat (Women's Teacher's School) opened in 1870, all in İstanbul. Finally, women accepted to high education in 1915 in the Ottoman state. In addition to this modernization process, the intellectuals in Ottoman State paid close attention to these crucial steps in modernization process of education for women so the arguments occurred in the press. The well-educated Ottoman women writers of the era reacted against the men of letters objecting the education of females. Ottoman men of letters associated the under-development of Ottoman Empire and the unpleasant social conditions with the lack of education on the part of female citizens. "Women were seen as the "shining star" of development during the modernization process. Accordingly this paper deals with the aspects of this arguments through the press to understand what was the meaning of women's education for the Ottoman intellectuals.

Keywords: Modernization, Women's Education, Ottoman Woman Magazines, Woman Writers, Ottoman Period Press

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Osmanlı toplumunda, uzun yıllar boyunca genç kızların, "geleneksel kadınlık mitine" uygun olarak, belli yaşa gelince evlenip bir evin hanımı ve annesi olacağı düşünüldüğü için, ilk mektepten sonra kızlar genellikle okutulmamaktaydı. Bu sebeple genç kızlar, ilk mektepten sonra annelerinden ya da büyük ninelerinden, ev idaresine yönelik olarak, çocuk bakımı, dikiş hocalarından el işi gibi konularda bilgi edinmekte ve bu becerilerini geliştirebilecek şekilde yetiştirilmekteydiler. Genç bir kızın eğitim alması bile hayal iken, yabancı dil bilmesi çok nadir rastlanan bir durumdu. Ahmet Mithat Efendi, özel gayretiyle abisine ders vermeye gelen hocayı izleyerek Fransızca öğrenen ilk Türk kadın romancı Fatma Aliye Hanım'a, ailesinin karşı çıktığını ifade etmekteydi. Mithat Efendi, Aliye'nin yabancı dil öğrenmesinin, ancak annesiyle seyahatleri sırasında, gemideki diğer insanlarla iletişim kurmaya yardımcı olduğu zaman takdir edildiğini söylemektedir. Hatta, Ahmet Mithat Efendi'ye göre, Fatma Aliye Hanım'ın evliliğinin ilk yıllarında eşi tarafından kitap okuması bile bir dönem yasaklanmıştı (Mithat Efendi, 1994:76).

Osmanlı'da genç kızlara yönelik eğitim çabaları, ilk olarak Tanzimat dönemiyle başlamıştır. Tanzimat dönemine bakıldığında eğitim alanında başlıca ıslahat adımlarının ortaöğretimde ve meslek okullarında yapıldığı görülmektedir. 1870'lerde ve II. Abdülhamit döneminde ilköğretimde iptidai mekteplere orta-öğretimde ise idadilere ağırlık verildiği dikkat çekmektedir. 1857'de sayıları gittikçe artan devlet okullarını koordine ederek daha etkin işlemlerini sağlamak üzere, Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuştur. Nezaretin kuruluşu devlet eğitiminin dünyevileştirilmesi yönünde büyük bir kurumsal hamle olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak, Tanzimat döneminde başka bir gelişme de 1858'de kız rüştiyelerinin açılmasıdır. Devletin kadınların eğitimine giderek daha fazla önem vermesi, 1861'de yılında çıkan Takvim-i Vakayi'de "kız rüştiyeleri", kadınlara dini ve dünyevi bilgilerde eğitim verecek böylece kadınlar, evlendiklerinde kocalarına eve ilişkin meselelerde yardımcı olarak rahatlatacaklar" şeklinde açıklanmıştır (Somel, 2010:83).

İstanbul'da 1858'de açılan ilk kız rüştiyesinin müfredatı hakkında fazla bilgi bulunmasa da, dikiş-nakış gibi ev kadınlığına yarayacak derslerin müfredatta yer alması, genç kızların bu okullarında öncelikle el becerisi gerektirecek bilgilerle donatıldıklarını göstermektedir. Kız rüştiyelerinin açıldığı ilk yıllarda kadın öğretmen eksikliği nedeniyle, el sanatları ve dikiş dersleri dışındaki tüm derslerin muallimleri erkek hocalardan oluşmaktadır. Maarif Nezareti, 1869 yılında, aldığı bir kararla İstanbul'a ilave 7 kız rüştiyesi açmıştır. Aynı zamanlarda, Tophane-i Amire'ye öteden beri bağlı bulunan baruthaneyi tamir ederek ilk kız sanayi mektebi kurulmuş ve ilk etapta 50 tane kız öğrenci bu meslek okulluna kaydolmuştur. Bütün bu gelişmeler, "uygun muallim bulma" sıkıntısını daha da artırmıştır. Kız eğitim kurumlarının sayısındaki artış bir kız öğretmen okulunun açılmasını gündeme getirmiştir. Ancak 1873'ten itibaren Darülmüallimat (Kız Öğretmen Okulu) ilk mezunlarını vermiştir (Somel, 2010:85).

Kız Öğretmen Okulları'nın açılmasıyla, hem genç kızların kadın muallimler tarafından okutulması sağlanmış hem de yeni bir neslin yetiştirilmesi görevi yine kadınlara verilmiştir. Kadınların eğitimcilik görevi, "kadınlık" ve "annelik" görevleriyle de bağdaştırılarak yeni bir toplum yapısının kurulmasında kadınlara önemli vazifeler yüklendiğini göstermiştir. Diğer bir taraftan on dokuzuncu yüzyılda, sanayileşme ve bilimin hızla dünyayı değiştirdiği ve dönüştürdüğü bir çağda, Osmanlı toplumu da dünyadaki değişime ayak

uydurabilmek için adımlar atmaya başlamıştır. Bu adımlardan biri de genç kızların eğitim alarak sektörün ihtiyaç duyduğu iş gücüne katılımlarını sağlamak olmuştur. Bu amaçla, hızla Kız Sanayi Mektepleri açılmıştır. Kız Sanayi Mektepleri'nin ders içeriklerinin belirlenmesinde yine kadınlara yönelik olarak düşünülen el becerilerine dayalı bir müfredat takip edilmiştir.

Akşit'e göre, (2005:73-75), Kız Sanayi Mektepleri'nin ders müfredatları, o vakte kadar sarayda ve kimi, seçkinlerin evlerinde hüküm süren -nakış ve müzik dersleri gibi-eğitim bilimlerini örnek alarak hazırlanmıştır. Yani derslerin içerikleri ve kızların önceden süregelen bir arada eğitim bilimleri arasındaki benzerlikler, ev işi eğitim bilimleri ve Kız Sanayi Mektepleri arasında bir devamlılık olduğunu göstermektedir. Akşit'in işaret ettiği, genç kızların toplum geleneğinin bir parçası olan geleneksel kadınlık mitinin sürdürülmüş olmasıdır. Kadınlar kamusal alana adım atsalar bile, kadına yönelik algı konusunda değişiklik gözlenmediği için kadınlar özel alan içinde yaptıkları vazifelere uygun eğitim müfredatından geçmişlerdir.

Akyüz (2009:52), Maarif Nazırı'nın ve devletin ileri gelen devlet adamları tarafından açılan Darülmualimat'ların kızların eğitimi açısından önemli sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir. Akyüz'e göre, Darülmualimatlar'ın açılmasıyla, öncelikle kız rüştiyelerine ve kız sıbyan mekteplerine daha çok kadın öğretmen alınarak bu okulların sayısı çoğaltılmıştır. İkinci olarak, bu okuldan mezun olan kız öğrenciler daha sonra İnas Darülfünunu'na devam edebilmişlerdir. Yine bu okuldan mezun olan kız öğrenciler, II. Meşrutiyet'ten itibaren azalan erkek nüfusu yerine istihdam edilerek iş gücü açığını kapatılmışlardır. Akyüz'ün Darülmualimatlarla ilgili olarak dikkat çektiği bir diğer önemli husus ise, ev idaresi, biçki-dikiş, nakış gibi derslerin ders müfredatlarında yer almış olmasıdır. Buna ilave olarak, yine kız rüştiyelerinin ders programlarında da biçki, nakış gibi derslerin ders müfredatlarında yer almış olmasıdır (Akyüz, 2009:52).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "kadın konusu"na bakışı ve izlediği politika "aile" kavramı üzerinden gitmiştir. Aile bir politika konusu haline getirilirken, "Avrupa tipi" bir aile kavramı yerine "Türk Tipi" bir aile kavramı ortaya atılmıştır. Dolayısıyla "kadının durumu" bu aile yapısı üzerine kurgulanmıştır (Durakbaşı, 2002:119-121).

Öğretmen okulları ve sanayi mekteplerinin dışında, Osmanlı'da kadınların bir meslek edinebilmeleri için yükseköğrenim hakkını elde etmeleri ise, biraz geç bir tarihte fakat dünyadaki emsallerine göre erken sayılabilecek bir tarihte gerçekleşmiştir. Genç kızlara, ilk önceleri 1915 yılında haftanın dört günü konferanslar almak üzere gözüken üniversite kapıları, İnas Darülfünunu'nun (İlk Kadın Üniversitesi) kurulmasıyla tamamen açılmıştır. Böylece, genç kızlar ilk defa 1917 yılında üniversiteden mezun olmuşlardır. Genç kızlar önceleri ayrı sınıflarda, üç sene sonra ise karma sınıfta eğitim almışlardır. Bu ilk kız üniversitesi olan İnas Darülfünunu içinde edebiyat, riyaziye, taniye bölümleri yer almıştır (Kodaman, 1999:152).

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Osmanlı toplumunda "kadınların eğitimi" konusu sadece Fatma Aliye, Halide Edip gibi kadın romancıların değil başta Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Namık Kemal gibi ilk dönem yazarların da eserlerinde de sıklıkla işledikleri bir konu olmuştur. Betül Çoşkun, "Türk Modernleşmesini Kadın romanlarında Okumak" isimli makalesinde, Ahmet Mithat Efendi, Fatma Aliye ve Halide Edip'in romanlarındaki

kadın karakterleri analiz ederek "geleneksel, batılı(ideal), alafranga ve yabancı" kadın tiplerini ortaya koymuştur (Çoşkun, 2010:931). Çoşkun'un incelediği kadın tipleri arasında "batılı(ideal) kadın tipi" olarak ortaya koyduğu modern kadının en temel niteliği "eğitilmiş kadın" olmasıdır. Eğitilmiş kadın toplumun mürebbisi, münevver kadınlardır (Çoşkun, 2010:931). Diğer taraftan Şahika Karaca da "Şemsettin Sami ve Kadınlar" isimli makalesinde, Şemsettin Sami'nin *Kadınlar* risalesinde yer verdiği kadınların eğitimiyle ilgili görüşlerini incelemiştir. Karaca'ya göre (2010:136), Şemsettin Sami, kadının "iyi anne ve iyi eş" olarak toplumun refahını sağlamada ve toplumun ilerlemesinde önemli bir rol üstlendiğini düşünmektedir. Ayrıca, Karaca, Şemsettin Sami'nin söz konusu risalede, eğitimin erkekler kadar kadınların da kusurlarını kapatarak karakterlerini tamamlayıcı olacağına inandığını da ifade etmiştir.

Genç kızların eğitim hayatına katılmasıyla birlikte önemli görülen bir diğer konu da genç kızlara verilecek eğitimin içeriği ve niteliği olmuştur. Osmanlı'da başlangıcından itibaren genç kızların eğitimiyle ilgili politikanın, kadınların eğitimiyle ilgili konularda mesleki bilgi kazandırılmasının ötesinde bir anlam taşımıştır. Buna mukabil, genç kızlara yönelik olarak açılan okullarda izlenen müfredatın "ev idaresi", "biçki-dikiş", "çocuk bakımı" gibi konularda olması, kadınlara eğitim verilen eğitimin özel alan içindeki görev ve sorumluluklarını sürdürmeye yönelik olduğunu göstermektedir.

Somel'e göre (2010:83-84), Erken Tanzimat Dönemi'nin ideologu sayılabilecek Sadık Rifat Paşa, devletin kız çocuklarına "iyi terbiye" vermesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu düşüncenin altında ise, "kişisel olgunluğun" bir kızın soylu nitelikleri arasında bulunduğunu fikri yatmaktaydı. Somel, ayrıca Rifat Paşa'nın "ana kucağının insanın ilk başlangıç okulu olduğu" fikrine de dikkat çekmiştir. Rifat Paşa'ya göre, annelerin, millete ve insanlığa yapacakları en büyük hizmet çocuklarını emzirirken, onlara dini ve ahlaki eğitimi de verebilmeleridir (Somel, 2010:83-84). Yine Somel, nüfus politikaları ve bir "Osmanlı ailesi" ve bir "Osmanlı annesi" yaratma projesinin Babıalı nezdinde önem kazandığını da savunmaktadır (Somel, 2010:84).

Osmanlı toplumunda, genç kızların yüksek öğrenime devam edip edemeyeceği, devam ederlerse erkeklerle aynı yerde eğitim görüp göremeyecekleri gibi soruların sorulması, evelden beri "genç kızların eğitimi" meselesi üzerindeki tartışmaları da tekrar hararetlendirmiştir. Diğer taraftan, devletin "genç kızların eğitimi" konusunda izlediği politika ve atılan adımlar, modernleşmeyle değişen bir toplum yapısını gözleyen ve toplumun maneviyatının bozulabileceği yönünde endişeler taşıyan muhafazakâr çevreleri de rahatsız etmiştir. Osmanlı basını, gerek kendi toplum yapısındaki gerekse dünyadaki değişimleri yakından izlemekte olduğu gibi "genç kızların eğitimi" konusunu da yakından takip etmiştir. Osmanlı basını içinde en çok da fikir dergilerinde bu tartışmaların içinde yer aldığı dikkat çekmektedir. Gerek dönemin erkek dergilerinde gerekse kadın dergilerinde "kadınların değişen durumlarıyla" ilgili Osmanlı münevverleri sıklıkla yazılar yazmışlardır. Bu dergilerde yer alan yazılar, "genç kızların eğitimi"ne ilişkin dönemin zihin yapısını yansıtmış ve şekillendirmiştir. Bu bakımdan yapılan bu çalışmayla, "genç kızların eğitimi" konusunda Osmanlı aydınınının konuyla ilgili fikirlerinin ifadesi olan yazılar karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Yine bu çalışmayla, Osmanlı aydınının "genç kızların eğitimi"yle ilgili görüşleriyle, uygulanan eğitim politikaları arasında bir bağ olup olmayacağı; aynı konunun farklı cephelerde ne ifade ettiği; "genç kızlara yönelik nasıl bir eğitim verileceği"; içinde bulunan dönem itibarıyla savaş, sefalet ve uğursuzlukla boğuşan bir ülkede "genç

kızlara eğitim hakkının verilmesinin" ne anlama geldiği dönemin süreli yayınlarında yazan önemli kalemlerinin yazıları üzerinden incelenmiştir.

3. GENÇ KIZLARIN EĞİTİMİ HAKKINDAKİ TARTIŞMALAR (ARGUMENTS ON THE WOMEN'S EDUCATION ISSUE)

Kadınlara eğitim alanında daha fazla imkân sağlanması, Jön Türkler'in etkisiyle ilan edilen II. Meşrutiyet'le birlikte parlamenter sisteme yeniden dönüldüğü bir özgürleşme ortamının ortaya çıkmasıyla aynı döneme rastlamaktadır. Bununla birlikte, II. Meşrutiyet döneminde kadın konusuna ayrıca önem veren ve parti programlarına koyan İttihat ve Terakki yönetiminin başta kadınların eğitimi olmak üzere, çalışma hayatına katılımı, sosyal ve kültürel alanda daha fazla yer alması gibi pek çok konuyu gündeme aldıkları görülmektedir. Bu dönemde "kadınların durumları" konusunda fikir üretmemiş neredeyse hiçbir aydın bulunmamaktadır (Çaha, 1996:92-93). Osmanlı entelektüellerinin, tıpkı kadınların hukuksal, ekonomik ve sosyal alanda geçirdiği değişimler söz konusunda olduğu gibi "kadının eğitim" konusu gündeme geldiğinde dönemin hâkim düşün akımları (İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük) çerçevesinde konuyu değerlendirdikleri söylenebilir.

İslamcılık akımını takip eden aydınlar, kadın hareketlerini ve kadın söylemlerini Avrupa taklidi olarak görmüş ve Osmanlı toplumunun batıdan hiçbir şeyi almasına gerek olmadığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle, Müslüman Osmanlı toplumunda, İslam inancına sahip olması nedeniyle kadının durumunun değişmesine bir sebep bulunmamaktadır. Batıcılık akımını savunan aydınlar, Türkçüler tarafından da kabul gören gelenek ve tarihin etkisiyle kadınların haklarının ellerinden alındığı görüşünde olmuşlardır. Türkçülük akımını benimseyen aydınlar ise, iktisadi ilerlemeyi sağlayacak toplumsal değişimin gerçekleşebilmesi için, kadınların her bakımdan hayata katılmalarının gerektiğini savunmuşlardır (Gündüz, 2008:167-168). Türkçü akımın düşünürlerinin ikinci iddiaları İslamiyet'in kabulünden önce Türk geleneğinde, kadının her alanda erkeğiyle eşit bir konumda olduğu ve bu eşitliğe geri dönülmesi gerektiği fikrinin benimsenmesi olmuştur. Bu bakımdan, Cumhuriyet ideolojisiyle de devam edecek "yeni, modern (eğitimli) Türk kadını" modeli çizilmiştir (Çaha, 1996:93-96).

Kadınların özel alanda düşünüldüğü, sosyal mekânlarda bile bir paravan ya da kompartımanla kendileri için ayrılmış bir alan içinde bulunduğu bir toplum yapısı içinde, genç kızların eğitim alması meselesi henüz çok yeni olması ve toplumun bu tür bir yeniliğe açık olmaması sebebiyle çok tartışılmıştır. Hele ki genç kızların eğitim alıp almayacakları bile tartışma konusu olmaktayken, Osmanlı aydınları bir de genç kızların yükseköğrenime devam edip edemeyeceklerini tartışmaya başlamışlardır. Bu tartışmalar, doğrudan doğruya *İkdam*, *Bey'an-ül Hak*, *Büyük Mecmua* gibi dönemin önemli erkek basınında yer aldığı gibi *Kadın*, *Türk Kadını* ve *Mehasin* v.b. kadın basınında da sürdürülmüştür. Bu yayınlar incelendiğinde iki eğilim göze çarpmaktadır. Bu eğilimlerden ilkinin, kadınları ilerlemenin bir parçası olarak gören, bir toplumun şekillenmesinde kadınların rolü dolayısıyla eğitim almasını destekleyen Osmanlı aydınları meydana getirmektedir. İkinci eğilimi ise, İslam dinine mensup Osmanlı toplum yapısında kadının zaten değerli bir rolü olması nedeniyle Osmanlı toplum yapısında bulunmayan, Avrupa'dan devşirilen bu uygulamaların aile ve toplum yapısına zararlı sonuçlar getirebileceğini söyleyerek karşı çıkan bir grup oluşturmaktadır. Niyazi Berkes (2009:46), "Türkiye'de Çağdaşlaşma" isimli eserinde, Osmanlı toplumunda kadınların içinde bulunduğu koşullara değinirken, 1.Dünya Savaşı'na

kadar yüksek okullara kadın öğrenci alınmasına sıcak bakılmadığını hatta dershanelerde bile perdeyle ayrılan bölümlerde oturtulduklarını söylemektedir. Berkes, ayrıca basında Musa Kasım Efendi ve Mustafa Sabri gibi dönemin önemli gazetelerine yazan bazı İslamcı aydınların kadınların eğitim almalarını karşı çıkmadıklarını fakat yükseköğrenim almalarının gerekli olmadığına değindiklerini ifade etmiştir (Berkes, 2009:446). Mustafa Sabri'ye göre (1992:1118), geçim derdi Müslüman erkeklerin bile başarabildikleri bir şey değilken, bir de ilim tahsil eden kadının çalışmak istemesi akıllıca bir iş değildir. Kadınların çalışmasına gerek olmadığı için kadınların eğitim alması da gereksiz bir faaliyettir. Mustafa Sabri karma eğitimi ise, kadın ve erkeğin birlikte bulunduğu her ortamda her türlü münasebetsizlik olabileceği için desteklemediğini söylemektedir (Haşim ve Sabri, 1992:1115-1116).

Berkes'in aktardığı bilgilere göre, Güzel Sanatlar Lisesinde resim dersinde bir Çingene kızı "tabii model" olarak kullanılmış, bu duruma Mustafa Sabri, *Beyân'ı-Hak* gazetesinde karşı çıkarak, Avrupa'dan gelen kötü alışkanlıklara uyulmaması gerektiği konusunda bir yazı kaleme almıştır (Berkes, 2009:446). Tartışmaların yaşandığı tarihlere bakıldığında II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında yer alan bir döneme tekabül ettiği söylenebilmektedir. Yine kadın dergilerinde konuyla ilgili olarak dönemin önemli düşünür ve aktivistlerinden olan Emine Semiye'nin yazdığı da görülmüştür. Semiye'nin yazısından anlaşılacağı üzere bu durum, Osmanlı kadın aydınını fazlasıyla üzmüş, refleksif bir tepkiyle, istisna olarak gerçekleşen bu durumdan dolayı bütün bir Osmanlı kadınlığının sorumlu tutulmasını haksızlık olarak değerlendirmiştir. Emine Semiye, Hz. Peygamber döneminde de kadınların eğitim hakkı olduğundan bahsederek kendilerinin de aynı imtiyazdan yararlanmak istediğini ifade etmiştir (Emine Semiye, 21 Aralık 1908:2).

İslam dinini kaynak göstererek genç kızlara eğitim verilmesi hakkını savunan bir diğer kadın düşünür de Emine Semiye'nin ablası Fatma Aliye olmuştur. Aliye, "İslâmiyet'in kadınları teallüm ve terakkiden men etmediği gibi Osmanlılıkta da öyle mani bir durum yoktur" diyerek İslam dinini kaynak göstererek "genç kızların eğitimine" karşı çıkan Osmanlı aydınına cevap verdiği görülmektedir (Fatma Aliye, 6 Ocak 1896:1-2). Fatma Aliye, önceleri Osmanlı kızlarının okuyup yazmalarının toplum tarafından pek hoş karşılanmadığını belirtmiş ancak İslam'ın yayıldığı ilk dönemlerde gelmiş geçmiş önemli İslam kadınlarının ilim ve irfanda yaptıkları işleri örnek göstererek İslam toplumlarında kadınların içinden büyük âlimlerin çıktığından bahsetmiştir. Aliye, Hz. Peygamber'in eğitim hususunda kız ve erkek çocukları birbirinden ayırmazken, bu konuda onun bu sözlerinin karşısında kimsenin bir yorum yapmaya hakkı olmadığını ifade etmiştir (Fatma Aliye, 6 Ocak 1896:1-2).

Aliye, yabancı ülkelerden gelen seyyah kadınları kendi evinde konuk ederek, İslam toplumundaki "kadınlık algısını" tanıtmaya çalışmış, kadınların ilerlemesine dinin sebep olduğu yönündeki savlara karşı çıkmıştır. Aliye'nin sıklıkla İslam geleneğine başvurarak açıklamalar sunması, hem batılı kadınlar tarafından İslam dinine getirilen haksız eleştirilere hem de kadınların değişen durumlarına İslam dinini kaynak göstererek karşı çıkmakta olan bir kesim Osmanlı aydınına karşı geliştirilen bir tepkinin ürünü olarak okunabilmektedir. Osmanlı kadın aydınlarının "kadınların eğitim hakkını" savundukları fakat savunurken farklı kaynaklardan yola çıkarak farklı argümanlarla bu savı destekledikleri görülmektedir. Bu konuda Fatma Aliye'den sonra en çok dikkat çeken isimlerin başında hiç şüphesiz Halide Edip gelmektedir. Halide Edip, tıpkı Fatma Aliye gibi batıyla temas halinde olan bir kadın aydın ve yazardı. Onun bu teması,

kendi kültürü ile batı kültürünü mukayese ederek, yeni bir kadın kimliği oluşturma çabalarıyla sonuçlanmış ve bu durum yazdığı eserlere de yansımıştır. Halide Edip, yaşadığı dönemde "genç kızların eğitim alma" hakkını savunan kadın aydınlardan biri olmuştur. Halide Edip, dönemin düşünce dünyasına uygun bir şekilde, bir toplumun iktisat başta olmak üzere her sahada ilerleyebilmesi için önce toplumu yetiştirecek olan kadınlara eğitim verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Edip'in kadın aydınlanması adına çeşitli konferanslar vermiş olduğu hatta bu konferansların bir kısmı *Mektep Müzesi*, *Bilgi Yurdu Işığı* gibi dergilerde de yayınlanmakta olduğu söylenebilir. Bu konferanslardan biri de *Mektep Müzesi* isimli dergide yayımlanmıştır. Edip, bu yazıda, Amerikalı kadınların değişen durumlarından örnekler vererek "genç kızlara verilen eğitim hakkına" karşı yapılan itirazlara cevap vermektedir. Edip'in "Yirminci Asırda Kadınlar" başlıklı konferansından alınan yazıda kadınların yüksek tahsiline getirilen eleştiriler üç başlıkta altında toplanmıştır.

Edip, öncelikle kadın aklının zekâsının ve kabiliyetinin erkekler kadar yüksek tahsile izin vermediği yolundaki görüşe karşı çıkmıştır. Yüksek tahsile kayıt olan erkek ve kız sayılarını mukayese eden Edip, yükseköğrenime kayıt yaptıran kadınların daha fazla sayıda olmasının bu savı çürüttüğünü ifade etmiştir. İkinci olarak Edip, kadınların zihni şeylerle meşgul olmalarının onların sıhhatini bozacağı yönündeki kaygılara karşı, yükseköğrenim gören Amerikalı kadınların bir evrim geçirdiğini, daha da sıhhatli bir insan haline geldiğini iddia etmiştir. Son olarak ise, kadının eğitimle cazibesini güzelliğini yitirebileceği yönündeki iddialara karşılık vermiştir. Edip'e göre, neredeyse bir çeyrek asırdan beri devam eden "genç kızların eğitimi" neticesi, bu itirazları geçersiz kılmıştır. İyi tahsil görmüş bir kadının güzelliği ve sanata karşı hissiyatının daha fazla olacağını ifade eden Edip, her vakit her yerde, tahsil görmüş, tahsilini güzel bir muhitte almış bir kadının evi, muhiti, gittiği, yaptığı her şeyi daha güzel ve mükemmel bir hale getirdiğini vurgulamıştır (Halide Edip, 14 Mayıs 1913:2-8).

Diğer taraftan dönemin önemli aydınlardan Sabiha Zekeriya (Sertel) de kadınların değişen durumlarıyla ilgili yazılarını *Büyük Mecmua*'da yayınlamıştır. Sabiha Zekeriya, batıda yaşanan gelişmelere paralel bir biçimde, Osmanlı toplumunun bir değişim ve dönüşüm geçirdiğini, eski zihniyetlerin terk edildiğini, kadınların durumlarındaki değişimleri ise kadınlara yönelik açılan okulların hazırladığını ifade etmiştir. Fakat Sabiha Zekeriya'ya göre, kadınlara eğitime dâhil olsalar bile kadın ve erkeklerin eğitimlerinde bir eşitlik bulunmamaktaydı. Sabiha Zekeriya, Sıhhiye Cemiyeti'nin kadınlarının fakülteye dışı mekteplerine girmesinin engellenmesini, ne harsa ne de asri telâkkilere uyamayan düşünceler olarak nitelendirerek, Osmanlı aydınlarını bu mesele üzerinde ciddi olarak düşünmeye çağırmıştır. Zekeriya, ayrıca kadının fikri hayata girmesine sebep olarak tahsildeki eşitsizlik görülüyorsa, bu durumun ortadan kaldırılabileceğini de ifade etmiştir (Sabiha Zekeriya, 27 Mart 1919:63).

İlk İnas Darülfünun'dan mezun olan Şukufe Nihal ise, daha çok genç kızların eğitimi konusunda yazılar kaleme almıştır. Şukufe Nihal, daha sonra kurulacak olan Kadınlar Halk Fırkası'nın da sekreterliğini de üstlenmiştir. Yine, Kurtuluş Savaşı Mücadelesi'ni başlatacak olan Sultanahmet Mitingi'nde Halide Edip'ten sonra kürsüye çıkan ikinci kadın olması sebebiyle de aktivist bir kimliğe sahiptir. Şukufe Nihal'in yazıları daha çok *Türk Kadını* dergisinde yayınlanmıştır. Nihal, bu yazılarda bir taraftan genç kızlara eğitim hakkı talep ederken, diğer taraftan mektep talebesi genç bir kızda olması gereken

nitelikleri sıralamıştır. Nihal'e göre, bir mektep talebesinin en önemli niteliği "süssüz ve sade" oluşudur. Nihal, müteffekir (okuyan, düşünen) genç bir kadının, dudaklarının boyalı, gözlerinin sürmeli ve moda müptelası olamayacağını sıklıkla dile getirmiştir. Nihal'a göre ideal sahibi ve zihni okuma aşkıyla dolu olan hiçbir mektepli süs merakında olamamaktadır (Şukufe Nihal, 17 Ekim 1918, 98). Şukufe Nihal, ayrıca Avrupa ayarında açılacak olan bir kız mektebiyle ilgili yazdığı makalede, kadınların da erkekler kadar kuvvetli bir zihne, insani bir duyarlılığa, eğitime karşı şiddetli bir isteklerinin olduğunu söyleyerek, erkek ricalinden kadınların eğitimine destek vermesini istemiştir (Şukufe Nihal, Eylül/Ekim 1908:10).

Diğer taraftan, çalışma, politik hayata katılma hakkı gibi eğitim alma hakkının da kadınlara verilmesini bireysel haklar çerçevesinde dile getiren Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin Kurucusu Ulviye Mevlan' da bu konularda makaleler yazmıştır. Mevlan, kendisi tarafından yayımlanan *Kadınlar Dünyası* dergisinde, kadınların haklar kazanmasını istemeyen erkek yazarlara sert bir dille çıkışmaktaydı. Mevlan'a göre, sosyal hayattaki ilerlemenin en büyük sebebi kadın olmuştur. Milletlerin ilerlemesini sağlayacak olan kadın iyi bir ana, erkeğe müşfik bir arkadaşı, hayat mücadelesinde esaslı bir yardımcı olabilmesi için ilim ve fen ile donanmış olması gerekmektedir. Fakat, Mevlan'a göre, kadınlar cemiyet hayatı içinde erkeğe oranla daha dar bir alan içine sıkıştırılmış, terbiye ve tahsilde dahi dar bir çember içine alınmışlardır (Ulviye Mevlan, 22 Haziran 1918, 2).

Özellikle, II. Meşrutiyet'ten sonra genç kızların devlet eliyle (formel) eğitime tabi tutulmalarıyla birlikte dönemin önemli aydınlarının kadınların eğitim alıp alamayacaklarını tartışmaya başladıkları görülmüştür. Sabiha Zekeriya (Sertel) bu konuda dönemin önemli aydınlarına ve yazarlarına görüşlerini sorarak bir anket yapmış, bu anketin sonuçlarını da "Darülfünun'da Kadın" başlığıyla *Büyük Mecmua*'da yayımlamıştır. Söz konusu aydınların içinde, Sabiha Zekeriya (Sertel), Halide Edip, Nakiye (Elgün), Köprülüzade Mehmet Fuat, Abdullah Cevdet Bey, Doktor Rıza Tevfik, Kâzım Nami (Duru), Rauf Ahmet gibi dönemin fikir ve politika hayatının önde gelen kişileri bulunmaktadır. Bununla birlikte, darülfünun Edebiyat Fakültesi Öğrencileri'nin de karma eğitim konusundaki düşünceleri sorulmuştur.

Sabiha Zekeriya'nın, *Büyük Mecmua*'da, "Kadınlara Dair" köşesinde kadınların darülfünuna girişi münasebetiyle bir anket açıldığı duyurulmuş ve ankete katılan aydınların görüşlerinin dikkatle okunması tavsiye edilmiştir. Zekeriya, verilen haberin girişinde, darülfünun kapısının birleştirilmesiyle eğitimin de karma eğitim olması konusunun gündeme geldiğini ifade ederek, bu konunun yeniden yenilikçilerle muhafazakârların arasını açtığına işaret etmiştir. Dolayısıyla yazıda, kadın ve erkek aydınların bu konudaki eğilimlerini anlamak ve kamuoyunun görüşünü almak amacıyla bu ankete başvurduğu belirtmiştir. Zekeriya, yapılan anketlerden çıkan sonucun, karma eğitimin bir din meselesi olarak görülmediğine dikkat çekmiştir. Yapılan anketteki ilk görüş Halide Edip'e aittir. Halide Edip, mağazalarda kadın ve erkeğin beraber satıcılık edebilirlerse darülfünun dershanesinde de erkeğin kadın arkadaşıyla yan yana oturmak hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Edip, genç kızların kadın darülfünunundan erkek darülfünununa kabul edilmesini medreseden mektebe geçen bir millet için doğal bulmuştur. Edip'e göre, asrî (çağdaş) olmaya karar vermiş isek, asrî olan fikir kurumlarını benimsemek gerekmektedir. Eğer, çağın fikirleri ve bu fikirlerin müesseseleri yüzeysel bir şekilde taklit edilecek ya da yarım bırakılacaksa tamamen ortaçağa hatta ilkçağa dönülmelidir (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919:67).

Halide Edip'e genç kızların yüksekokulda eğitime devam edemeyecekleri sorulduğunda ise, Edip soruyu iki başlık altında değerlendirmiştir. Edip'e göre, bunlardan ilki kadınların giyinmesi meselesidir ki bu şekil meselesidir ve ayrıca tartışılması gerekir. İkincisi ise, kadınların sosyal hayat içindeki konumlarıdır ve asıl önemli olan nokta da budur. Halide Edip, darülfünunda okuyan farklı ekonomik sınıflardan gelen genç kızların aynı kurallara ve usullere göre hareket etmesinin beklenemeyeceğini ifade etmiştir. Edip'e göre, bu genç kızların çoğu aile ekonomisine yardımcı olmak için eğitim alarak hayat mesaisine ortak olmak amacındadır. Kızlar, mezun olduktan sonra, ticarethanelerde erkeklerle birlikte çalışacaklardır. Bu nedenle Edip'e göre, kızların erkeklerle aynı mektepte ders görmemeleri için bir sebep bulunmamaktadır (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919:67).

Fevziye Mektebi müdiresi olan Nakiye (Elgün)'e göre ise, eğer Garp medeniyeti ve irfanını girmek gerçekten isteniyorsa, artık her türlü ilerlemeye set çeken bağları çözmek için kadınlara ilim kurumlarının kapıları açılmalıdır. Nakiye (Elgün)'e göre, ufak tefek istenmeyen durumlar vuku bulsa bile terakkiyât adına adımlar atılmaya devam edilmelidir. Bununla birlikte, Nakiye (Elgün) darülfünun şekli konusunda, kadınların toplumdaki durumlarıyla ilgili olmayan kişilerden oluşan bir komisyonun karar vermesine itiraz etmiştir (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919:68). Dönemin önemli başka bir aydını olan Köprülüzâde Mehmet Fuat ise, kadınların darülfünun hayatına girmemeleri için dedikodular çıkarıldığını bir takım iftiralar atıldığını ifade etmiştir. Mehmet Fuat'a göre, halen kurun-u vustada (ortaçağ) zihniyetine sahip olan, teceddüt ve terakki selini çamurdan setlerle durdurmak isteyenler çok aldanmışlardır (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919, 68). Batıcı aydınlardan Abdullah Cevdet Bey ise, ibadet gibi farz olan eğitimin de aynı çatı altında kadın ve erkek hep beraber yapılmasında İslam'a aykırı bir durum görmemektedir. Abdullah Cevdet, ilmin kadın ve erkek her Müslim üzerine "İslâm"ın diğer farzları gibi farz olduğunu iddia etmiştir (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919:67).

Cevdet'e göre, Müslümanlık esasında hür ve hürriyetperver bir dindir. Ve Müslüman insan, her dönemin getirdiği ilerlemeleri ve icap eden şeyleri bilmeli ve ona ayak uydurmalıdır (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919:68). Doktor Tefvik olarak da bilinen Rıza Tefvik Bey'e de konuyla ilgili görüş sorulmuştur. Tefvik, kadın ve erkeğin hayatta hiçbir zaman birbirilerinden ayrılamayacağını söyledikten sonra, genç kızların yükseköğrenimi ya da karma eğitim gibi konulara getirilen itirazları, asrî telakkilere karşı bir aks'ül-amel [tepki, reaksiyon] gibi kabul ettiğini ifade etmiştir. Tefvik'e göre, erkeği kadına, kadını erkeğe düşkün eden şey birbirlerini yalnız cismani şeyler olarak bilmeleridir. Aksi halde, Tefvik'e göre, erkek ve kadın birbirini sadece ruhlarıyla görselerdi ahlâklı bir hayat yaşanacaktır. Tefvik bu duruma örnek olarak daha önce Prag'da, Güzel Sanatlar Mektebi'ni gezerken birlikte çalışma yapan kız ve erkek resim öğrencilerini göstermiştir. Tefvik'e göre, kadın ve erkek ayrı yaşadıkça, harem hayatını bir fosil olarak sürdürdükçe ne aile ahlâk ne de milli ahlâk düzelecektir (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919:68). Rauf Ahmet ise öncelikle karma eğitime katılmadıklarını belirtmiştir. Ahmet, Japonya'nın ilerlemesini örnek göstererek, ayrı bir Kız Darülfünunu meydana getirilebileceğini söylemektedir. Ayrıca, Osmanlı aydınlarıyla birlikte darülfünunda Edebiyat Fakültesi'nde okuyan bir öğrencinin de konuyla ilgili görüşlerine başvurulmuştur. İsmi belirtilmemiş olan öğrenciye göre, kadınlar herhangi bir mesleğe girip çalışabiliyorlarsa, kadın ile erkek arasında hiçbir fark

bulunmamaktadır. Yine, yazının devamında, Edebiyat Fakültesi gençliğinin İslâmiyeti, hürriyetperver ve eşitlikçi bir din olarak tanıdığı ve iman ettiği için kadın ve erkeğin tahsilde de eşit şartlardan yararlanması gerektiği belirtilmiştir (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919, 68). Anket'in sonunda ise, *İkdam* gazetesinin genç kızların eğitimi hakkındaki eğilimlerine yer verilmiştir. *İkdam* gazetesine göre, bir taraftan kızların eğitimine önem vererek Darülmualimatlar, İnas Sultanileri ve sair İnas kurumlarının kurulması, diğer taraftan onları tabibe olmak gibi bir haktan yoksun bırakacak yüksek eğitim hakkının verilmemesi mantıksızlık olacaktır (Sabiha Zekeriya, 11 Nisan 1919:68).

4. GENÇ KIZLARA VERİLECEK EĞİTİMİN NİTELİĞİ (THE CHARACTERISTICS OF WOMEN'S EDUCATION)

Osmanlı toplumunda kadınlara verilecek eğitimin niteliği gündeme geldiğinde ilk olarak öne çıkan başlık toplumsal cinsiyete yönelik kategorilendirme yapılmış olmasıdır. II. Meşrutiyet'ten sonra kadınlara yönelik olarak çıkarılan dergilerde yer alan yazılarda kadınların "fen bilimleri" kadar onları ileride bir evin nasıl idare olunacağına yönelik "dikiş, nakış", "el işleri", "nezaket", "terbiye", "çocuk bakımı", "iyi bir eş-anne" olabilmek için kadında bulunması gereken niteliklere ilişkin bir eğitimden geçmiş olmaları öğütlenmiştir. Osmanlı toplumunun ahlak ve aile yapısının sağlam olması için aile içinde erkek ve kadının hem eğitim hem de görgü bakımından birbirine denkliği önemsenmiştir. Kadınlar, toplumun tabii mürebbiyeleri olarak görülmüş, bu bakımdan iyi bir eğitimden geçen kadınların iyi bir toplum yetiştirebilecekleri düşünülmüştür. Bu minvalde Fatma Aliye, milletin aileden ailenin ise, kadın ve erkekten meydana geldiğini savunmuştur.

Aliye'ye göre, aile içinde kadın ve erkeğin muhabbeti ise, ailenin sağlam bir zemine oturması anlamına gelmektedir. Kadın, aile içinde çocukların terbiye ve tahsiliyle yakından ilgilenecek kişiyken, eşinin yoldaşı, hayat arkadaşı olarak görülmüştür (Fatma Aliye, 26 Ocak 1924:33). Aliye'ye göre, eşlerin hem tahsil derecesinde hem de ahlak ve terbiye derecesinde birbirlerine uygun olmaları, mutlu bir aile hayatının göstergesi olarak kabul edilmiştir. Kadının ev içinde "hem iyi bir eş" hem de "iyi bir anne" olması gerekliliğinin Osmanlı kadın aydını tarafından sıklıkla dile getirildiği görülmüştür. Şukufe Nihal de "Mahallere Doğru" yazısında, merkezden uzak yerlerden birine gerçekleştirdiği bir ziyarette biri Türk biri Hıristiyan iki kadının yaşantısından örnekler vererek, kadınlara kadınlık vazifelerini mükemmel surette yerine getirmeyi öğütlemektedir. Nihal'e göre, yoksul olmanın temiz olmamakla bir ilgisi bulunmamaktadır (Şukufe Nihal, 7 Kasım 1918:178).

Nihal, evini çekip çeviren, bahçesinin önünü süpüren, evinde bir intizam bulunan, eşinin kahvaltısını sabahdan kalkıp hazır eden bir Hıristiyan kadınla, çöp ve pislik içinde yaşayan, çocuklarıyla ilgilenmeyen bir Türk kadınına mukayese etmiştir (Şukufe Nihal, 7 Kasım 1918:178). Nihal, bu makalede örnek verdiği iki kadın üzerinden kadınlık vazifelerinin neler olduğunu kadın okurlara hatırlatmıştır. Yine Emine Semiye de Şukufe Nihal gibi, "Selanik Terakki Mektebi" isimli makalesinde, şehirlerde yaşayan kibar hanımların sabahdan akşama kadar eline bir kitap alıp oturmakla vakit geçirdiklerinden, hanelerinin temizlik ve düzenini sağlayamadıklarından, eşini kırgın, evlatlarını sefil bıraktıklarından yakınmıştır. Bununla birlikte yine aynı makalede genç kızlara yönelik açılan Terakki Mektebi'nde genç kızların ilim ve fenle birlikte ev idaresi, dikiş nakış gibi dersler

olarak ileride iyi bir "eş ve anne" olmalarının da öğretildiği söylenmiştir (Emine Semiye, 4 Ağustos 1898:1).

Osmanlı toplum yapısı içinde, kadınlara yönelik olarak açılan okullarda verilen eğitimin niteliğiyle birlikte "genç kızların nasıl yetiştirileceği" konusunun da tartışıldığı görülmektedir. Osmanlı toplumunda bazı aydınlara göre anneler kendi çocuklarının terbiyesini ya sütannelere ya da yabancı mürebbiyelerin eline bırakmaktaydı. Osmanlı toplumundaki kalburüstü ailelerin bir kısmı, 1870'lerden başlayarak evlerine aşçı, hizmetçi ve mürebbiye alımı yapmışlardır. II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise, İstanbul'da hizmetçisi, aşçısı ve hatta mürebbiyesi olmayan ev kalmamıştır. Mütareke Dönemi İstanbul'unda esaret koşulları altında yaşayan bir üst-sınıf Osmanlı zengininde giderek Avrupa etkisi ve Avrupai yaşam tarzlarının yaygınlaşmasıyla birlikte mürebbiye almak moda haline gelmiştir (Karakışla, 2004:98-99).

Ayrıca, II. Abdülhamit tarafından yayınlanmış bir belgede, Avrupalı ve yerlilerden alınan ahlaksız, uygunsuz birtakım Hıristiyan kadınların mürebbiye ve sütana sıfatıyla İslam hanelerine alınarak zavallı Müslüman çocukların bakımı bu kadınların ellerine bırakılmakta olduğu söylenmiştir. Yine aynı belgede bu mürebbiyelerden bir kısmının ise baktıkları Müslüman kızların saçını açarak Hıristiyan mahallerinde gezdirilmekte olduğu iddia edilmiştir (Karakışla, 2004:98-99). Bu konunun Osmanlı aydınları arasında da önemli bir mevzu olarak tartışıldığı görülmüş, Osmanlı aydınının sütinelerin ya da yabancı mürebbiyelerin elinde yetişen kızların sadece eğitim yönünden değil; ahlâken de Batı merkezli bir terbiye ile büyütülebilecekleri kaygısı taşıdıkları gözlenmiştir. Osmanlı aydını, batılı gibi giyinen batılı gibi konuşan batılı gibi yaşayan genç bir neslin yetişmesi fikrine sıcak bakmamıştır.

Genç kızların eğitiminde şeklen batıyı taklitten ziyade batının modern zihniyet yapısıyla düşünebilen fakat süs düşkünlüğü ya da alkol bağımlılığı gibi Avrupa kadınına ait olarak görülen kötü alışkanlıklara sahip olmayan bir genç kız tipi çizilmiştir. Halide Edip, "Türk Kadınları Hakkında" makalesinde Avrupa'dan yeni dönmüş bir genç hanımı eleştirmiştir. Yazıda Edip, dükkâncı Rumlarla "kombyen piyastr (ne kadar kuruş)" diye Fransızca gösteri yapan, bir romanın sayfasından fırlamış gibi bol sürmeli, süslü, sokağı lavanta kokusuyla dolduran bir kadının düştüğü komik duruma yer vermiştir. Yine aynı yazının devamında Edip, lisan bilmenin sokak nümayişinden fazla zihni bir hırs temin eden bir vasıta gerektirdiğini, milletini tahkir eden bu durumun güzelden ziyade kişiyi gülünç duruma düşürdüğünü yeni zengin sınıfların bile anladığını söylemiştir. Ayrıca yazıda Edip, Türk kadınlarının görünüşte medeni görüldüğü, kamusal hayata katılımının tek sebebinin giyinmek, dans etmek gibi ahlaki olmayan davranışlar sergilemek olduğu yönündeki iftiralara karşı çıkmıştır. Buna binayen Edip, her toplum içinde ve her iki cins içinde bu tür kişilerin olabileceğini söylemiştir (Halide Edip, 8 Ekim 1919, 229). Sabiha Zekeriya (Sertel) ise, "Süt ve Dadı Mektebi" isimli makalede, annelik vasfına sahip olmayan sadece eğlencesi peşinde olan kadınların çocuklarını cahil sütinelerin, dadıların pis terbiyesinde, bozuk adetlerle ile büyütüldüğünden yakınmıştır (Sabiha Zekeriya, 28 Mayıs 1918:127).

Sabiha Zekeriya'ya göre, bu kişilerin ellerinde yetişen çocuklar cemiyete maddi manevi, dimağı, ruhu bozuk insan kuklası olarak yetişmektedir. Zekeriya'ya göre, her yerden ziyade Osmanlı toplumunda çocuklar anasız, himayesiz, talihin sevkiyle büyümektedir. Zekeriya, memlekette viladethane (doğum evleri) ve arz haneler açılmasını istemektedir. Bununla birlikte Sabiha Zekeriya, açılan bu

viladethanelerde, arz hanelerde, yuvalarda, hatta evlerde büyüyecek çocukların dini, içtimai, milli, bir terbiye alabilmesi için mektepte tahsil görmüş, nispeten yükselmiş, sütüne dadı ve mürebbiyelerden seçilmiş olmasını gerekli gördüğünü ifade etmiştir (Sabiha Zekeriya, 28 Mayıs 1918:127).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Eğitimin modernleşmesi adına atılan hamleler, genç kızlara yönelik okulların açılmaya başlamasıyla devam etmiştir. Osmanlı yöneticilerinin, merkezileşme ve eğitimi tek tipleştirme çabaları neticesinde kız çocukları, ilk mektepten sonra önce rüştiyelerde, idadilerde ve nihayetinde yüksekokulda tahsil görebilme imkânına kavuşmuşlardır. Ancak, kadınların sadece "iyi eş ve anne" olarak görüldüğü geleneksel Osmanlı toplumu için "genç kızların eğitimi" meselesi henüz yeni bir kavramdır. Bu bakımdan uzun süren tartışmaların doğmasına yol açmıştır. Eğitim alanında değişimler yaşanırken, "genç kızlara eğitimin verilip verilmeyeceği" konusundaki tartışmaların halen devam ediyor olması, toplumda bu fikrin tam olarak benimsenmediğini göstermektedir.

Bu konu hakkında bir anket düzenlenerek, kamuoyunun görüşü farklı eğilimlere sahip Osmanlı aydınlarının fikirleri çerçevesinde öğrenilmeye çalışılmıştır. Anketin genel eğilimden çıkan sonuç ise, genç kızlara verilen eğitimin, çağdaşlaşmanın bir gereği olarak düşünülmüş olduğu bunun bir din meselesi olarak görülmediği yönündeki kanıyı güçlendirmektedir. Yapılan bu çalışmada, Osmanlı aydınları arasında "genç kızların eğitimi" konusunun öncelikli bir konu olarak tartışıldığı görülmüştür. İncelenen yazılar ışığında, iktidarların, genç kızların eğitimiyle hedefledikleri yeni bir toplum tasavvurunda toplumun en küçük birimi olarak düşünülen yeni bir "Osmanlı Ailesi"ndeki "kadının eğitimi"yle ilgili politikaların, Osmanlı aydınlarının fikirlerini de etkilediği ve şekillendirdikleri ortaya çıkmaktadır.

Toplumun en küçük çekirdeği olan aile birimi "erkek, kadın ve çocuk"tan müteşekkil görülmüş, toplumun huzuru ve istikrarı için çekirdek ailenin mutluluğu hedeflenmiştir. Dolayısıyla, genç kızlara uygulanacak eğitimde, ileride "eş ve anne" adayı olarak görüldükleri için bu özellikleri yerine getirebilecek donanıma sahip olabilecek nitelikte bir politika izlenmiştir.

İncelenen metinlerde görüldüğü üzere, kadınlar Osmanlı toplumdaki bozulmuş ahlakın ve terbiyenin sebebi olarak gösterilmiştir. Yine metinlerde, aile mutluluğunun sağlanması için ruhen, ahlâken olduğu kadar tahsil bakımından da eşlerin birbirine uygun olması gerektiği vurgulanmıştır. Mutsuz ailelerin sorumlusu olarak "cahil bırakılan" kadınlar görülmüştür. Çocukların bakımı konusunda ise, "cahil annelerin" yerini "cahil sütüne ya da mürebbiyelerin" aldığı iddia edilmiştir. Genç kızların bir taraftan evi idare edebilecek bir eğitimden geçirileceği vurgulanırken; diğer taraftan erkeğin aldığı eğitime paralel olarak "fen bilimleri" ya da "doğa bilimleri"ni içeren bilgiler üzerine bir eğitimden geçirilmesi uygun bulunmuştur.

Yeni açılan genç kızlara yönelik ilk mekteplerde bu düşüncenin bir ürünü olarak ders müfredatının bu dersleri kapsayacak bir biçimde hazırlanmış olduğu görülmektedir. Böylece, genç kızların hem meslek sahibi olacakları hem de geleneksel kimlikleriyle ters düşmeyecek bir eğitimden geçecekleri ön görülmüştür. Bu bakımdan, kız rüştiyelerinden başlayarak bu okullara öğretmen yetiştirecek olan Darülmualimatlar'a kadar, genç kızlara yönelik hazırlanan ders içeriklerinde "dikiş, nakış, el işi, ev idaresi, süsleme" gibi dersler yer almıştır.

Dolayısıyla, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar genç kızların eğitimiyle ilgili uygulanan politikalarda toplumsal cinsiyete ilişkin bir ders müfredatının uygulandığı söylenebilmektedir. Genç kızlara verilecek eğitimin niteliğiyle birlikte, "neden genç kızlara eğitim verilmek istendiği" sorusu, savaşlarla harap düşen, işgal altında olan, yaşam mücadelesi veren bir toplumun içinde bulunduğu çetin koşullar altında aranmalıdır.

Özetle, "genç kızların eğitiminde", Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar milli aile içinde düşünülen "eğitimli(modern)" Türk tipi bir kadın tahayyül edilmiştir. Bu kadın ideali asla "Avrupalı" bir nitelik taşımamaktadır. Bunun için Osmanlı aydınının basın aracılığıyla sürdürdüğü tartışmalarda "genç kızlara verilecek eğitim" in onları kendi değerlerinden uzaklaştırarak tamamen batı taklidi, yüzeysel bir eğitime dayanmasına karşı çıkmıştır. Genç kızlar, hem Avrupalı mürebbiyelerden hem de cahil sütninelere uzak tutulmaya çalışılmıştır. Genç kızlara verilecek eğitimin niteliği her şeyden önce onları batılı kadının kötü alışkanlıklarına özendirici şekilde olmamalıdır. Batılı kadını meftun eden moda ve süs merakından eğitimli Osmanlı kızları uzak durmalıdır. Osmanlı kadın aydınlarına göre, eğitim gören genç kızlar akıllarını sadece bilgiyle taçlandırmalı, boya ve pudra gibi yapay şeylerden kendilerini soyutlamalıdır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Akşit, E.E., (2005). Kızların sessizliği: Kız enstitülerinin uzun tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyüz, Y., (2009). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin 160.Yılında Darülmualim'in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış, OTAM, Sayı:20, Ankara.
- Berkes, N., (2009). Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çaha, Ö., (1996). Sivil Kadın. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çoşkun, B., (2010). Türk Modernleşmesini Kadın romanlarında Okumak, Turkish Studies, Fall, Vol 5/4. ss: 931-964.
- Durakbaşı, A., (2002). Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gündüz, M., (2008). İkinci Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru, Doğu Batı, Sayı: 45, ss.149-170.
- Haşim, N. ve Şeyhülislam, M.S., (1992). Aile Hayatı, Tesettür Meselesi, Kadın Hukuku. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi (3 cilt). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. ss.1106-1123.
- Karaca, Ş., (2010). Şemsettin Sami ve Kadınlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol:3, Sayı:13, ss:137-146.
- Karakışla, Y.S., (2004). Müslüman Evlerinde Avrupalı Mürebbiyeler (1901), Toplumsal Tarih, Cilt:20, Sayı:126, ss:98-100.
- Kodaman, B., (1999). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi. Türk Tarih Kurumu, III. Baskı, Ankara.
- Kurt, S. K., (2011). Osmanlı Devleti'nde Kadın Eğitimi, Harem'den Mektebe. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Kurt, S.K. ve Polat, S., (2013). Osmanlı Devleti'nde Kızların Eğitiminde Okulun Önemi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:2 , Sayı:2, ss:80-100.

- Mithat, E.A., (1994). Fatma Aliye Bir Osmanlı Kadın Yazarının Doğu Biyografisi (1911). (Çev.: Bedia Ermat). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Somel, S.A., (2010). Osmanlı'da Eğitimi Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, Ş., (1982). Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat. İstanbul: Birikim Yayınları.

SÜRELİ YAYINLAR (PERIODICALS)

- Emine Semiye, "Kadın Mecmuası Muhteremesine Edirne'den", Kadın, 8 Kânunuevvel 1324 [21 Aralık 1908].
- Emine Semiye, "Selanik Terakki Mektebi", Hanımlara Mahsus Gazete, 23 Temmuz 1314 [4 Ağustos 1898].
- Fatma Aliye, "Haftalık Süs Risalesine", Süs, 26 Kânunusani 1340 [26 Ocak 1924].
- Fatma Aliye, "Ta'lim ve Terbiye-i Benat-ı Osmaniye", Hanımlara Mahsus Gazete, 25 Kanunuevvel 1311 [6 Ocak 1896].
- Halide Edip, "Haftanın Muhasebesi Türk Kadınları Hakkında", Büyük Mecmua, 8 Teşrin-evvel 1335 [8 Ekim 1919].
- Halide Edip, "Yirminci Asırda Kadınlar", Mektep Müzesi, 14 Mayıs 1913.
- Sabiha Zekeriya, "Süt Nine ve Dadı Mektebi", Büyük Mecmua, 28 Mayıs 1918.
- Sabiha Zekeriya, "Türk Feminizmi", Büyük Mecmua, 27 Mart 1919.
- Sabiha Zekeriya, "Darülfünun'da Kadın", Büyük Mecmua, 11 Nisan 1919.
- Şukûfe Nihâl, "İçtimaiyat: Mekteplerde Kıyafet", Türk Kadını, 15 Ağustos 1334 [17 Ekim 1918].
- Şukûfe Nihâl, "İnas Mektepleri Hakkında", Mehasin, Eylül 1325 [Eylül/Ekim 1907].
- Şukûfe Nihal, "İçtimaiyat: Mahallere Doğru", Türk Kadını, 7 Teşrin-i Sani 1334 [7 Kasım 1918].
- Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", Kadınlar Dünyası, 22 Haziran 1918.